

HESTEBARRIKADE og andre barrikader

Heidi Mork Lomell

Professor ved Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo

Tale ved Vibeke Tandbergs skulptur Hestebarrikade i Øvre Slottsgate, 1. februar 2024.

Siden vi nå står foran en hestebarrikade, vil jeg begynne med å fortelle om en hest som sikkert er kjent for de fleste her, nemlig den TROJANSKE hest. I Trojakrigen, slik den er skildret i Odysseen, bygger grekerne en stor trehest med et hulrom med plass til soldater. Deretter later de som om de forlot området utenfor Trojas bymurer. Trojanerne tror grekerne har gitt opp forsøket på å invadere byen og latt den flotte trehesten stå igjen. De åpner byporten og tar inn trehesten som et trofé og krigsbytte. Når natten faller på, klatrer de greske soldatene ut og åpner byporten slik at deres medsoldater kan komme inn. Troja faller.

Vi spoler fram i til 1800-tallet, og til Norge. Vi skal til Oscarsborg festning utenfor Drøbak. Oscarsborg ble etablert for å beskytte Oslo sjøveis. Da anlegget stod ferdig i 1855 ble det hyllet som «en av Nord-Europas sterkeste festninger». Hyllesten varte ikke lenge. Faktisk ble Oscarsborg nesten med en gang sett på som håpløst foreldet. Oscarsborgs kanoner og festningsverk ble nemlig brått ubrukkelig da skuter bygget av tre ble erstattet med krigsskip bygget av stål og jern. Kanonene hadde ingen sjans mot disse nye krigsskipene. Først etter 40 år var festningen modernisert og klar til å motstå de ikke-lenger-så-nye krigsskipene.

I det tredje eksemplet nærmer vi oss vår tid, nærmere bestemt 2015, og nå skal vi til luftrommet over de franske alper. Men før vi kommer dit, må vi en tur innom 11. September 2001 i USA, da passasjerfly for første gang i historien ble brukt som våpen i en terroraksjon. De kaprede flyene ble i løpet av noen morgentimer transformert til bensinbomber som forårsaket brann, bygningskollaps og massedød i en av historiens dødeligste terroraksjoner.

Verden ble aldri den samme. Flyreiser fikk en ny aura av risiko rundt seg. Flyskrekk fikk selskap av terrorskrekk. Flyindustrien var i sjakk og måtte handle og berolige. Sikkerhetkontroller ble installert ved alle flyplasser for å hindre passasjerer i å medbringe våpen eller våpenlignende gjenstander om bord. Alle passasjerer ble potensielle selvmordsterrorister. Ingen ble spart for kontroll og beslag, terroren kunne gjemme seg i yoghurt, strikkepinner, tåteflasker eller bestemors broderisaks.

For å være på den sikre siden, ble alle fly i tillegg utstyrt med helt nye dører inn til cockpit. Disse skulle kunne låses og åpnes inne fra cockpit, men ikke utenfra. Genialt! Hvorfor hadde ingen tenkt på dette før? Låsemekanismen kunne jo hindret terrorangrepene! Hadde disse dørene vært på plass 11. september 2001, hadde kanskje ikke terroristene klart å komme seg inn i cockpit og tatt kontroll over flyene.

Men nå kom de på plass, for å hindre en gjentakelse av terrorhandlingene 11. september 2001. De nye dørene stengte pilotene inne og terroristene ute. Helt til 24. mars 2015. Da låste den ene piloten på Germanwings Flight 9525 døren mens den andre piloten var ute av cockpit i et nødvendig ærend. Låsemekanismen sørget for at piloten inne i cockpit fikk gjennomført sin plan om å styrte flyet i de franske alpene – sannsynligvis ikke for å utøve terror, men for å ta sitt eget liv og ta med seg så mange som mulig i døden. Kollegaen var utestengt og forsøkte forgjeves å ta seg inn for å forhindre flystyrten. Alle 150 som var om bord døde.

Disse tre glimtene fra vår fjerne og nære historie illustrerer på hver sin måte problemet med sikkerhetsforanstaltninger. Fysiske sikkerhetstiltak, hva enten det er bymurer, festninger, dører - eller barrikader – har en svært spesifikk, men dermed også begrenset, evne til å beskytte oss.

Barrikader er skjøre i all sin soliditet. De er bygd for en type angrep. Til det formålet kan de være suverene. Men hva skjer når angriperne velger en annen metode?

På fagspråket kaller vi dette *festningeproblemet*, eller «The fortress problem», som det opprinnelig heter på engelsk.

Barrikader er siste utvei. Forebyggingsteoretisk ligger de tettest i tid på det man ønsker å forebygge, det er selve *utøvelsen* av kriminalitet og terror som barrikadene står der for å forhindre, ikke *årsakene* til at noen ønsker å begå kriminalitet eller terror. De *bakenforliggende* årsakene til at en har fylt en hvit varebil med eksplosiver og satt kursen mot regjeringskvartalet, kan ikke en barrikade gjøre noe med. Barrikaden er satt opp for å forhindre den hvite vare bilen i å parkere utenfor høyblokka og detonere bomben. Verken mer eller mindre. Flere og flere forebyggingstiltak rettes mot å forhindre *utøvelsen* av kriminalitet og terror, ikke de bakenforliggende *årsakene* til kriminalitet og terror.

Regjeringskvartalet i Oslo er i dag kringsatt av bomber og barrierer og barrikader. Tett i tett, og tettere og tettere, står de på fortau og gater for å hindre uønskede kjøretøy i å slippe igjennom. Tanken – eller rettere teorien – er at de forhindrer terror. Står barrikadene der, kommer ikke terroristen inn i regjeringskvartalet med sin hvite varebil full av eksplosiver. Står barrikadene der, detoneres ikke bomben og dreper 8 uskyldige og sårer langt flere. Står barrikadene der, ødelegges ikke Høyblokka og byggene rundt. Står barrikadene der, skjer ikke terror. Hadde barrikadene stått der 22. juli 2011, ville ikke terroristen lykkes.

Så enkelt, og så naivt, kan man tenke. Barrikadene som er satt og fortsatt settes opp rundt Regjeringskvartalet står der for å forhindre en gjentakelse av terrorhandlingene 22. juli 2011. 22.juli-kommisjonens rapport var på sitt aller mest skråsikre da de rettet pekefingeren mot den fraværende bommen i Grubbegata og skrev – og jeg siterer: «Angrepet på regjeringskvartalet 22/7 kunne ha vært forhindret gjennom effektiv iverksettelse av allerede vedtatte sikringstiltak.» Sitat slutt.

Sett i etterpåklokskapens klare lys, ser det så enkelt ut. Overvåkingsbildene viser den hvite vare bilen som kjører inn Grubbegata og parkerer foran Høyblokka. - Tenk om gata var stengt med en bom 22. juli! Da hadde vi jo forhindret terroren!

Det er et stort ansvar å legge på en bom. Er den virkelig så mektig? Er den så sterk? Representerer den det beste tiltaket vi har mot vår tids største frykt – terrortrusselen?

Nå står alle bommene og barrierene der og vitner om hva som skjedde, hvorfor 22.juli-kommisjonen mente det hadde skjedd, og hva som nå ikke skjer, men som kanskje kan skje igjen. Jeg går gjennom Regjeringskvartalet nesten daglig. Jeg tar bilder av alle bommene og barrikadene som blir stadig flere og tettere. Jeg forsøker å forstå sikkerhetskonsulentene. Hva får dem til å tro at bomber og barrikader kan hindre terror? Tror de ikke at en potensiell terrorist er tilpasningsdyktig? Har de ikke sett hvordan terrorisme endrer seg, som alt annet, og nå stort sett opererer til fots og bruker skytevåpen og kniv i stedet for bomber – senest 25. Juni 2022, også det i Oslo sentrum?

Heldigvis har vi kunstnere som Vibeke Tandberg, som med sin Hestebarrikade kaster lys over historien som gjentar seg. Tandbergs hestebarrikade står her, robuste, men også skrøpelige; medtatte og ubrukelige, som et symbol på barrikadetenkningens innebygde begrensninger. Betyggende for noen, truende for andre. Et symbol på det vi kan kalle festningeimpulsens

tilbakekomst i bybildet. Mest synlig er det innen terrorforebygging, der sikkerhets- og betongindustrien har gode tider. Gågater, regjeringskvartal og andre offisielle bygg barrikaderes av pullerter, veisperringer og andre barrikader forkledt som benker eller blomsterkasser.

Barrikadene står der som et synlig forsvar mot tidligere og kanskje nåværende, men sjelden fremtidige trusler. Historien har vist at forsvarsverk og festninger brått kan miste sin styrke og funksjon. De bygges ofte som et forsvar mot en kjent og spesifikk trussel, begått på en spesifikk måte, men for fremtidige trusler er de overraskende ubrukelige. De kan til og med bli farlige.

Piloten i Germanwings-flyet kunne gjennomføre drapene og selvdrapet, ikke *til tross for* alle sikkerhetstiltakene og den festningen som var blitt reist rundt cockpiten, men *på grunn av dem*.

Neste gang du støter på en barrikade, en bom eller en pullert, spør deg selv – Hvem skal den beskytte? Hvem gjør den mer sårbar og utsatt? Hvilke handlinger vanskeliggjør den, og hvilke handlinger muliggjør den?

Og ta jevnlig turen hit til Øvre Slottsgate for å la deg inspirere av Vibeke Tandbergs skulptur *Hestebarrikade*.